

RÓNA KATALIN KELEPCE-INTERJÚ

BESZÉLGETÉS MÁCSAI PÁLLAL

Alig egy esztendeje annak, hogy legutóbb találkoztunk. Akkor kapta meg a Mensáros-díjat. A színész előőről beszélgettünk, arról, hogy színházban nincsenek kitaposott utak, hogy mindenkinek a magáét kell megtalálnia és bejáratnia. Túl volt már az Azt meséld el, Pista első előadásain, s a kockázatról beszélt, arról, hogy megpróbál azzal foglalkozni, ami igazán érdekli. Aztán új évad következett: Spiró György Vircsaftjával, amelyet rendezőként jegyzett, és a Mario és a varázsló Cipollájával. Kockázatok? Alighanem. Amikor föl hívtam telefonon, s beszélgetésre kértem, az „igen” sóhajjal párosult. Mint aki nem is biztos az „igen”-ben...

- Olyan sok kerekített, érdektelen interjút adtam már. Ráuntam. Az ilyen beszélgetés a dolgok átgondolására készíti az embert, és ez kényelmetlen. Persze a dolgok folyton gondolódnak és értékelődnek, de pont aznap, amikor beszélgettünk, tudok-e majd koncentrálni, merek-e őszinte lenni... hát ezért sóhajtottam.

- Mintha azt mondaná, őszintének lenni kényelmetlen.

- Kényelmetlen? ... A kényelmetlennek és a kellemetlennek nincs jól megrajzolt határa... A kimondásra való dolgok és a belül viselendők között a jó ízlés szab határt... Az ember saját válságait magának illik elintéznie, esetleg versben, ha költő, de nem interjúban... Olyat sem illik mondani, amivel megbántok másokat. Akkor meg hol az őszinteség... Ha megnézek egy szín-házi előadást, nem megyek hátra az öltözőbe vagy a társalgóba; ha elég közel állunk egymás-hoz valakivel, felhívom, vagy ő telefonál. Megbeszéljük négy szemközt... Nyilván a szakmáról fogunk beszélgetni, a szakma pedig azonos a kollégákkal... Mondjak meleg szavakat arról, akit szeretek, hallgassak arról, amit nem? Ez az az unalmas interjú, amit nem akarok sem én, sem az olvasó... Kelepce.

- Mi a kelepce? Ha beszélnek a színészeiről, vagy ha nem?

-Hát igen... Szívesen eljátszanám, hogy nem igazat, mit mondanak rólam... de ez nem igaz.

- „Amit mondanak.” A nézők, a szakma vagy a kritika?

-A kritika is érdekel, igen. Sajnos az a helyzet, hogy a premierre sosem vagyok kész a szerep-

pel. A további előadásokon nagyon fontos tartalmak kerülnek bele, vagy maradnak el...

- A színészi készenlét nagyon relatív. Nincs az a művész, aki el tudna vonatkoztatni az aznapi élettől, a nézők reakciójától. Nem is szerencsés, ha fal feszül színész és nézőtér között...

- Nem is erre gondoltam. Hanem arra, hogy egy-egy szerepem nagyon sokat alakul, formálódik. Ez így van akkor is, ha nem szeretem meglepni a partnereimet. De szerencsére mindenki, akivel játszom, nyitott és reakcióképes, remélem, én is az vagyok. Egyébként máshol is, utcán, otthon, gyakran érzem úgy, mintha tizenhat éves lennék: ez még nem „az”, „az” majd csak „lesz”... Pedig ez az, ez az élet, ez, ez az idő, itt van, most van, most kell kérdezni, válaszolni, most kell döntenie, játszani, darabot találni, élni.

- S amikor Örkényt játszik? Vagyis hogy Örkénytől, Örkény lesz. Ahogy „Pista meséi”, ahogy hiába a színész, már nincs is Mácsai, csak Örkény van, ahogy a szavait mondja, mintha azok abban a pillanatban születnének, ironikusan, groteszk fintorral, és a mélyben mindig szeretettel és érzelmesen, az is örökalakulás, folyamatos változás?

- Igen. Egy éve megy az előadás, az ötvenediknél tartunk, és viszonyom a szöveghez állandóan változik. Különös helyzet. Itt nem arról van szó, hogy megírt alakot kell eljátszani, akárha modell után születettet, de fikciót. Az író általában azt mondja: itt a szöveg, amit ez és ez az ember ennek és ennek mond, neki meg ezt és ezt mondják... A színész meg elindul a szöveg által megrajzolt úton, és eljut a saját mélyvilágáig, ha szerencséje van... De Örkény nemrég még itt járt köztünk, azon az utcán, azon a buszon, ahol én ma... Ez a vallomás hát kié? Azén belső világomé vagy az övé? Hol a határ, ameddig vele mehetek, hol léphetek elé, hol maradjak mögötte? Ezt elég nehéz tisztázni, könnyen válhatok toladódóvá, és könnyen lemaradhatok a kellő jelen-létről... majdnem patológikus viszony, komolyan... kimarad a játék felmentő segítségével... Ha mást játszom, az olyan, mint mikor jön a gyerek, rám fogja a mutatóujját, és azt mondja: bumm! Ez komoly dolog, meg kell halni, de játék: nincs golyó... Az Azt meséld el, Pistában pedig mintha lenne golyó... És nem használhatok „trükköket”, nem fér bele szakmai „mutatvány”... Fontos,

hogy a nézők estéről estére visszajelzést adjanak arról, hogy szükség van erre az előadásra, Örkényre, rám... Ez kell nekem, nagyon kell, nem vagyok társulatnál, pótolható vagyok...

- Pótolható. Éppen annyira, mint minden ember, mint minden színész. Vagy ennél élesebben érzékeli ezt?

- Igen. Van körülöttem valami zavar. Ki ez? Színész? Rendező? Jó színész, vagy „csak” ügyes?

- Ez még nem volna ok a zavarra. Ilyesfajta már produkált a magyar színház. Ha van zavar, ha vannak kérdőjelek, annak bizonyára más oka lehet...

- Nyilván. És nyilván én vagyok az oka. Most harminchat éves vagyok, és tulajdonképpen évek óta húsz évvel az életkorom fölötti szerepeket játszom... Salieri, Cipolla, Örkény... Scrooge... és már előtte is... nincs rólam pontos kép... Ez meg kényelmetlen, sőt rizikós, nem biztos, hogy eszébe jutok annak a rendezőnek, aki pedig engem keres... Valami nincs „fedésben” bennem, vagy nem úgy van fedésben, ahogy kellene...

- A rendezésben is kíséri valamiféle bizonytalanság?

- Persze, de ez természetes, sajnos, vagyis inkább általános. Itt ez a jelenkor, és olyan rossz, hogy a színház keresve sem találhatja jobbat - zavaros és tisztázatlan, évszázadok ivelődnék össze, középkor végi indulatok és modern neurózis, szóval a színház tárgya, az emberek és a kapcsolataik - a lelünk, bocsánat - élnek és változnak, dinamikusan, tulajdonképpen hisztérikusan; én meg ülök, és nem vagy alig találok darabot.

- Ha márerről beszél, a József Attila Színházban megrendezte Spiró György Vircsaftját. Hát ha van előadás, amely a kor kérdéseit célozza meg, úgy ez valóban az. Más kérdés, hogy ha Spiró igazán vállalta volna önmaga kihívását, ha valóban megírja és nem csak fölkiáltja a drámát, bizonyára fontosabb mű születik. De térjünk vissza a Mácsai-képre, amely, úgy véli, nem tiszta, nem egyértelmű.

- Nem tudok erről sokkal többet mondani. Élem a saját életemet, törekszem a szuverenitásra, és néha sikerül öntörvényűnek lenni, néha nem. Minden cselekedetem, színházi vagy azon kívüli, én vagyok, „azok vagyok”, azokból derül ki, ki vagyok, kinek jelentek valamit, kinek mást vagy semmit. Nem lehet ezt nagyon befolyásolni, nem bújhatok ki a bőrből... Írtam és előadtam a szilveszteri tv-kabarében egy számot. Tudja, miért? Hogy jelezzem: tudok hülyéskedni, nem száradtam be... Ennyit tehetek, hogy „alakítsam a képet” - és ez jól van így. Nem kell mindent kézben tartani...

- Úgy érzem, hogy miközben maga választotta a társulatnéküliség sok előnyével, de legalább annyira nehézséggel járó állapotát, mégiscsak van

valami hiányérzete. Ha a színész nem tartozik társulathoz, könnyen elmerülhet.

– Ismeri az anekdotát Maklárýról és Sinkovitsról a villamoson? Abból az idöböl való, amikor Sinkovitsot éppen számúzték a József Attilába... Élödás után zötyögött a tizenkettessel a Marx tér felé, Maklárý meg jött a hatossal a Nemzetiből. Aztán mentek együtt a kettessel tovább. Ülnek csendben. Öt megálló után azt mondja Maklárý: - Imre, nem jössz vissza a Nemzetibe? - Nem. - Nem is hívnak? - Nem. - Igazad is van...

Szóval a társulaton kívüli állapotnak van némi veszélye... De nézze, itt van a falon ez a kép, az Oroszlán... Jön be a gangról... Apám festette 1961-ben, amikor születtem. Ez az a képe, amellyel rátalált a saját hangjára, addig egészen másképp festett. Negyvenéves volt. Örkeny majdnem ötven, amikor az első olyan művét írta, amiért ismerjük...

- Ezek az eszmények adják a tartást?

– Nem, ezek nem eszmények... ezt csak arra mondom, hogy ez is hosszú távú pálya. Például régebben el akartam játszani a Liliomfit, persze erről nem beszéltem, nem jelentkezem „szerepre”, ez természetes. De izgatott ez a túlkoros, mániás színházi ember, szemben a családjával, a világgal... először szerelmes igazán, szökésben van, nincs pénze, csak a mondanivalója és a tehetsége, nem olyan sima vagabund ez... Inkább Petőfire hasonlít, ahogy beállt színésznek... De hát lemondtam róla, ez már kimarad... És pár napja telefonált Léner Péter a József Attilából, eljátszanám-e a Liliomfit... Szóval lehet, hogy az a bizonyos kép lassan fedésbe kerül...

- Szélsőségesnek tartja-e, ha valaki előbb játszik *Salierit*, *Antoniust* és *Cipollát*, mint *Liliomfit*?

– Szélsőséges? Ezt a jelzöt a rólam megjelenő kritikákra szoktam mondani... Azok tényleg ilyenek...

- Ennek az lehet az oka, hogy kicsit kényelmetlenek, feszélyezöek a munkái. Nem a minőséget illetően, inkább a darabválasztást és a megfogalmazást tekintve. Szellemileg is, formailag is. Rendezései és színészi teljesítményei egyaránt. Itt van *Cipolla*. Megfogalmazásában más-hol van a hangsúly, mint ahol megszoktuk. Játékában több a komédiásság, mint a démoniság.

- *Cipolla* a novellában tulajdonképpen olyan, mint a misztériumjátékban az ördög: nagyon az, ami. Készen érkezik, és úgy hal meg, ahogy bejött a Torre di Venere-i moziba. Archetípus, jelkép. Mivel ez színházi előadás, adaptáció, neki is drámai története van, ez az az este, mikor az utazó bűvész élete legjobb közönségével találkozik, és szokásos trükkjei közben itt ismeri fel, hogy azt csinál, amit akar. *Cipolla* minden este játszik, élő nézőtérnek, és a szokásos estéken számmisztikát és kártyatrükköket kever akarátávitelen alapuló dologgal, hipnotikus raportot vásári bővli-

val. Ha minden estéje - ahogy mondja - „ilyen jó keleti maszkok, eszkimó szobor, Buddha-fej, este” volna, minden este lelöné valaki. Ez az „egyszeri” teszi számára is drámaivá a torrei fellépést, ez az ő története. Hat a közönségre, a közönség hat órá. Ezért nem olyan az elején, mint a végén, bohócból démonná nő.

– Játék közben figyeli magát? Működik az önkontrol? Létezik kint és bent?

– Ez számomra is csupa kérdés. Azok a mélyvilági dolgok, amelyeket játék közben felszabadítunk, a saját törvényeik szerint jönnek elő, és mindig meglepnek, mert nagyon erősek és váratlanok. Hogy honnan jön egy hang, egy gesztus, az titok, én csak hívom. Rá szoktam feküdni a szerepre, vitetem magam vele, és hirtelen megérezem, hogy sodor. De az ember mindig figyeli magát. A *Romeót* játszó színész úgy gyűlöli Tybaltot, hogy meg tudná ölni, de nem öli meg, hanem végrehajtja a koreográfiát. Az arányok változnak, pillanatról pillanatra.

– Ugyanígy van ez akkor is, amikor rendez?

– A rendezés sokkal többet vesz ki belőlem, mint ha szerepet próbálok. Fordítva képzeljük, de a rendező sokkal kiszolgáltatottabb. A rendezés állandó döntéskényszer és harc a döntéssel, az elfogadtatásáért, és a döntéseidben itt is egyszerre hat az ösztön és a valamennyire megérett elképzelés, miközben őrizni kell azt a nyitottságot, amellyel elfogadod, sőt átéled a színész ösztönét. Rettenetesen fárasztó. Nem tartható fenn sokáig, számomra legalábbis nem. Egy évadban egyszer, talán nem vagyok elég gyors...

– Szobájának padlóján jegyzeteli, darabok, kötetek sorakoznak. A polcon etruszk sírkép másolatai támaszkodnak Örkeny kötetéhez. A falon

– Nézze... Ma nagyon nehéz kérdezni, tehát nehéz válaszolni is... Legalább fel kellene ismerni a jelenségek közül azt, ami fontos. Mi fontos?

Amit nem felejtesz el másnapra, ami beköltözik az álmaidba, ami nem újsághír csupán... A darabválasztás is itt kezdődik, a zsigereket izgatja, és nem eresztí el valami; néha megtalálom azt a darabot, ami erre kérdez, illetve erre válaszol. És igen, igaza van, a szobám mégiscsak jellemző rám... nincs itthon napilap... És ha magamba nézek, valóban a *Téli regét* szerettem legjobban... Amikor a kőszobor életre kel... a mítosz, az idő és a halál... Ilyenkor érzem azt, hogy rá kell gyűjtanom, mert ideges lettem...

– Es közben úgy érzi, hogy ezek az igazán nagy ívű művek, a nagy érzések, a nagy szenvedélyek nem fontosak a színháznak.

– Ez nem ilyen egyszerű. Ami örök, az kelendő, talán nem vagyok elég eltökélt, hogy megcsináljam. De van, aki átverekszik ma is. A színház él, és bár nem olyan jó, amilyen volt, és bár tényleg fenyegetett helyzetben vagyunk, túl fogjuk élni, és biztos, hogy mi fogjuk megtalálni azt is, amitől megint jó lesz. Sok minden alól elfutott az idő, de talán elég tehetségesek vagyunk, hogy ne maradjunk le.

A portrét készítette: Koncz Zsuzsa

